

Полевікова, О.Б. Мовленнєвий розвиток дитини дошкільного віку в контексті педагогіки Фрідріха Фрєобеля [Текст] / О.Б. Полевікова // Педагогічні науки : зб. наук. праць. – Херсон, 2011. – Вип. 58. Ч.ІІ. – С. 83-87.

УДК 373.2:81

О.Б.Полевікова

Херсонський державний університет,
м.Херсон, Україна

МОВЛЕННЄВИЙ РОЗВИТОК ДИТИНИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В КОНТЕКСТІ ПЕДАГОГІКИ ФРІДРІХА ФРЬОБЕЛЯ

Автор статті обґрунтовує специфіку мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку в контексті педагогіки Ф.Фрєобеля. Виокремлює основні напрями науково-практичних розробок у галузі мовленнєвого розвитку і навчання мови дітей на етапі дошкільного дитинства. З'ясовує завдання з розвитку мовлення, обґрунтовані німецьким педагогом Ф.Фрєобелем.

***Ключові слова:** мовленнєвий розвиток; дитина дошкільного віку; педагогіка Ф.Фрєобеля.*

Постановка проблеми. Оновлення, реформування та удосконалення системи дошкільної освіти, наповнення змісту дошкільної освіти новими аспектами, на які орієнтує сучасне суспільство, вимагає від науковців і практиків посиленої уваги до досягнень та надбань передових країн світу.

Оскільки проблема мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку завжди посідала чільне місце в наукових пошуках, вважаємо, що її подальший аналіз у контексті педагогічної діяльності відомого німецького педагога Ф.Фрєобеля слугуватиме ідеї збагачення національної педагогічної культури за рахунок міжнародного досвіду і дасть змогу презентувати власний науковий потенціал у європейський та світовий простір.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Важливими для нашого дослідження є мовознавчі праці Л.Щерби, О.Гвоздева, Л.Федоренко; висновки

відомих психологів Б.Баєва, С.Рубінштейна, Л.Виготського, О.Запорожця, Д.Ельконіна, Г.Костюка, А.Маркової, О.Леонтьєва, І.Синиці щодо різних питань розвитку дитячого мовлення; праці з фізіології І.Павлова, О.Іванова-Смоленського, М.Кольцова та сучасні методичні розробки А.Богущ, Ф.Сохіна, О.Ушакової, В.Логінової, Н.Гавриш, Н.Луцан, Г.Ляміної, Н.Карпинської, Е.Короткової, Т.Котик, К.Крутій та ін..

У загальному вигляді їхні погляди на природу мовленнєвих здібностей можна узагальнити таким чином:

1. Мовлення дитини розвивається у ході генералізації (узагальнення) мовних явищ, сприймання мовлення дорослих і власної мовленнєвої активності.

2. Мова і мовлення поєднують різні лінії психічного розвитку – розвиток мислення, уяви, пам'яті, емоцій і ін.

3. Провідне завдання у навчанні мови – це формування мовних узагальнень і елементарного усвідомлення явищ мови і мовлення.

4. Орієнтування дитини в мовних явищах створює умови для самостійних спостережень і експериментів над мовою, для саморозвитку мови, надає мовленню творчого характеру.

Вивченню та популяризації педагогічної спадщини Ф.Фр'єбеля присвячені роботи З.Борисової, Н.Дем'яненко, В.Кравця, Л.Литвина, Н.Мчедлідзе, І.Свадковського, Т.Слободянюк, О.Сухомлинської, І.Улюкаєвої, М.Шабаєвої та ряду інших. Аналізуючи роботи німецького педагога, висвітлюючи той чи інший аспект його діяльності, намагаючись досягнути філософські підвалини його педагогічної теорії, автори прагнули до систематизації теоретичної спадщини видатного педагога, виділення її сильних та слабких сторін, узагальнення досвіду роботи.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Завдячуючи роботам вищевказаних авторів, ми маємо детальні відомості про життєвий шлях Ф.Фр'єбеля, становлення та розвиток педагогічних поглядів, можемо ознайомитись із сутністю його

педагогічної теорії та творами про виховання. Проте досліджень сучасних завдань мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку на тлі теоретичної спадщини німецького педагога відчутно недостатньо.

Мета статті: обґрунтувати специфіку мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку в контексті педагогіки Ф.Фрєбеля.

Реалізація мети дослідження вимагатиме, на нашу думку, розв'язання таких **завдань:**

- 1) виокремити три основні напрями науково-практичних розробок у галузі мовленнєвого розвитку і навчання мови дітей на етапі дошкільного дитинства;
- 2) визначити критерії базового рівня мовленнєвого розвитку, якого дитина повинна досягти в дошкільному віці;
- 3) з'ясувати основні напрями педагогічної роботи з розвитку мовлення, обґрунтовані німецьким педагогом Ф.Фрєбелем.

Виклад основного матеріалу дослідження. Навчання мови, розвиток мовлення важливо розглядати не тільки з суто лінгвістичної точки зору (як оволодіння дитиною мовленнєвими вміннями – фонетичними, лексичними, граматичними), а й у контексті розвитку спілкування дітей один із одним і з дорослими (як становлення комунікативних здібностей).

Тому істотним завданням мовленнєвого виховання є формування не тільки культури мови, а й культури спілкування.

Головна мета мовленнєвого виховання полягає в тому, щоб дитина творчо засвоїла норми і правила рідної мови, вміла гнучко застосовувати їх у конкретних ситуаціях, опанувала основними комунікативними здібностями. (Зауважимо, що індивідуальні відмінності у рівні мовленнєвого розвитку у дітей одного віку можуть бути досить значними.)

У сучасних дослідженнях були виділені три основні напрями науково-практичних розробок у галузі мовленнєвого розвитку і навчання мови дітей на етапі дошкільного дитинства [2, с.169-171]. Це структурний напрям (формування різних структурних рівнів системи мови), функціональний напрям (формування навичок володіння мовою в його комунікативної функції –

розвиток зв'язного мовлення, мовного спілкування), когнітивний («пізнавальний») напрям (формування здатності до елементарного усвідомлення мовних і мовленнєвих явищ).

В основі розвитку мовлення лежить активний, творчий процес оволодіння мовою, формування мовленнєвої діяльності.

Справжній розвиток мовлення передбачає засвоєння дитиною творчих можливостей мови. Однак для цього потрібна особлива організація процесу оволодіння мовою.

Важливо визначити як загальні, так і більш часткові критерії базового рівня мовленнєвого розвитку, якого дитина повинна досягти в дошкільному дитинстві. Серед перших слід назвати:

- * Володіння літературними нормами і правилами рідної мови, вільне користування лексикою і граматикою у вираженні власних думок і складанні будь-якого типу висловлювання.

- * Вміння вступати в контакт і вести діалог з дорослими й однолітками: слухати, запитувати, відповідати, заперечувати, пояснювати.

- * Знання норм і правил мовного етикету, вміння користуватися ними згідно ситуації.

- * Елементарні вміння читання та письма.

Важливо реалізувати ідею багатоаспектності і поліфункціональності мовленнєвого розвитку і мовного виховання. Так, розвиток мовлення органічно пов'язаний із розумовим розвитком, оскільки розвинуте людське мислення – це мовленнєве, мовне – словесно-логічне мислення. Правильно побудований процес мовного виховання сприяє і розвитку мислення. Поряд із цим зв'язок мовного (мовленнєвого) та інтелектуального необхідно розглядати і в зворотному напрямку – від інтелекту до мовлення (мови). Мається на увазі своєрідна лінгвістична функція інтелекту – роль розумової діяльності в оволодінні мовою (Ф.Сохін). Ця функція також потребує педагогічного культивування.

Особливо виразно зв'язок мовного і розумового розвитку виявляється у формуванні зв'язного висловлювання, яке характеризується змістовністю, логічністю, послідовністю. Щоб складно розповісти про що-небудь, потрібно чітко уявляти об'єкт розповіді, вміти аналізувати, спиратися на істотні властивості цього об'єкта, встановлювати різні відносини між предметами і явищами. Крім того, необхідно підбирати адекватні для вираження тієї чи іншої думки слова, вміти будувати прості і складні синтаксичні конструкції, використовувати різноманітні засоби для зв'язку окремих речень і частин висловлювання.

Зв'язне висловлювання як продукт діяльності дитини дозволяє з'ясувати, наскільки глибоко вона володіє його виразними засобами (порівняннями, епітетами, метафорами, синонімами та ін.) У цілому, розвиток мовлення тісно пов'язаний із формуванням художньо-мовленнєвої діяльності, що здійснюється засобами естетичного виховання.

Російським ученим Ф.Сохіним, дослідниками наукової школи під керівництвом А.Богуш визначені основні завдання педагогічної роботи з розвитку мовлення, кожній із яких відповідає певний комплекс допоміжних освітніх завдань:

1. Виховання звукової культури мовлення.
2. Розвиток словника.
3. Формування граматичної правильності мовлення.
4. Розвиток зв'язного мовлення.
5. Формування елементарного усвідомлення явищ мови і мовлення [2, с.169-171].

Зміст цих завдань визначається лінгвістичними поняттями та психологічними особливостями оволодіння мовою.

Особливого значення вчені надають мовленнєвому середовищу, на тлі якого відбувається спілкування [2; с.19]. На необхідності створення розвивального середовища [2; с.20-21] наголошували педагоги-класики

минулих століть, зокрема Ф.Фрєобель, який обстоював органічне поєднання мовлення з іншими видами діяльності: ігровою, образотворчою [5].

Німецький педагог Фрїдрїх Фрєобель (1782-1852) відомий в історії педагогіки як автор оригінальної системи суспільного дошкільного виховання, засновник дитячого садка як закладу для виховання дітей дошкільного віку [4, с. 446].

Заслугою Ф.Фрєобеля стало впровадження в практику дошкільного закладу розмаїття видів дитячої діяльності та занять: це робота з дарами – будівельним матеріалом; рухливі ігри, малювання, ліплення, плетіння з паперу, вирізання з паперу, вишивання, викладання з металевих кілець, паличок, гороху, намистинок, виколювання, конструювання з паперу, з паличок та ін. Більшість із цих занять знаходять застосування в сучасних ДНЗ.

Чимало сторінок у творах Ф.Фрєобеля присвячено розвитку мовлення дітей, пісням, іграм. Педагогом визначено послідовність мовленнєвих занять, розроблено рекомендації, як супроводжувати мовленням ті чи інші заняття. Для цього Фрєобелем придумані пісеньки, які супроводжують заняття з малювання, конструювання й ін. [5].

Ф.Фрєобель детально описав етапи формування мовлення дітей раннього і дошкільного віку і висунув вимогу про те, щоб ознайомлення з предметом передувало його називанню. Багато цінного містилося у пропозиціях Ф.Фрєобеля стосовно роботи дітей із різними матеріалами (палички, мозаїка, намисто, солома, папір) [5].

Важливим принципом системи Ф.Фрєобеля є поєднання дії або чуттєвого сприйняття зі словом. Зв'язок зі словом робить дії дитини та її чуттєвий досвід осмисленим і усвідомленим. У процесі ігор із дарами Ф.Фрєобеля вихователь демонструє дитині предмет, підкреслюючи його фізичні характеристики і можливі способи дії з ним і супроводжує свій показ спеціальним текстом (як правило, віршиком або пісенькою). Система Ф.Фрєобеля передбачає активну участь дорослого в діяльності дитини: передача «дарів», демонстрація способів

дії з ними, віршики та пісеньки – усе це йде від вихователя. Але керівництво дорослого засноване на повазі до дитини і на врахуванні її інтересів.

Система німецького педагога набула широкого розповсюдження в багатьох країнах світу. Основоположниця української дошкільної педагогіки, просвітителька, визначна громадська та державна діячка України Софія Федорівна Русова 1871 року заснувала в Києві перший український дитячий садок, а з 1914 року читала курс дошкільного виховання у Фрйобелівському інституті [1, с. 116].

До педагогіки Ф.Фрйобеля зверталися також Н.Д. Лубенець, О.П.Усова, Б.І. Хачапурідзе, В.В. Давидов, В.І. Розін. Систему Ф. Фрйобеля досліджували відомі українські вчені Д.Ніколенко та З.Борисова.

Система Ф.Фрйобеля справила колосальний вплив на розвиток дошкільної педагогіки і знайшла своїх численних послідовників у сучасному просторі дошкільної освіти.

У Херсонському державному університеті з 2002 року підписана Угода про взаємне співробітництво між провідними навчальними закладами України та Німеччини. У квітні 2009 року на базі факультету дошкільної та початкової освіти ХДУ офіційно зареєстрована Херсонська філія Міжнародної громадської організації «Фрйобельтовариство» (перша в незалежній Україні). У жовтні 2009 року відкрито «Освітній центр Фрйдріха Фрйобеля», на базі якого проходять засідання постійно діючого семінару-тренінгу для педагогів дошкільної галузі освіти Херсонщини. Першою випускницею ХДУ освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр» напряму підготовки «Дошкільна освіта» М.Є. Щербиною розроблено зміст і програму курсу для студентів за вибором з теми **«Педагогічна спадщина Фрйдріха Фрйобеля в сучасному просторі дошкільної освіти»**. Студенти і викладачі факультету дошкільної та початкової освіти ХДУ мають змогу проходити стажування у Єв.Фрйобельсемінарі м.Кассель (Німеччина).

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Отже, основні теоретичні та методичні принципи системи

Ф.Фрѳобеля залишаються актуальними і використовуються в сучасній практиці дошкільної педагогiки.

Тiсна спiвпраця з Єв.Фрѳобель семiнаром м.Касселя в Нiмеччинi, реєстрацiя Херсонської обласної громадської органiзацiї «Фрѳобельтовариство», вiдкриття «Освітнього центру Фрiдрiха Фрѳобеля» в Херсонському державному унiверситетi створюють сприятливі передумови для реалiзацiї педагогiчних iдей вiдомого нiмецького педагога в сучасному просторi дошкільної освiти України.

У розвитку мовлення дошкiльнят можна виокремити двi форми забезпечення наступности – лiнiйну i концентричну. Розв'язання кожного мовленнєвого завдання (виховання звукової культури мовлення, формування її граматичного ладу, словникова робота, розвиток зв'язного мовлення, формування елементарного усвiдомлення явищ мови i мовлення) здiйснюється, насамперед, лiнiйно, тому що вiд групи до групи вiдбувається поступове ускладнення матерiалу в межах кожного завдання, варiюється i сполучуванiсть вправ, їх змiна i зв'язок.

У розвитку зв'язного мовлення – це поєднання речень у висловлювання, у словниковiй роботi – це засвоєння смислової сторони слова, у граматичнi – це формування мовних узагальнень.

Таким чином, особливої актуальности набуває проблема виокремлення прiоритетних лiнiй змiни змiсту i структури кожного мовленнєвого завдання на рiзних вiкових етапах.

ЛІТЕРАТУРА:

1.Богущ А.М. Мовленнєвий компонент дошкiльної освiти. – Одеса: «Слово», 2004. – 176 с.

2.Богущ А.М., Гавриш Н.В. Дошкiльна лiнгводидактика: Теорiя i методика навчання дiтей рiдної мови: Пiдручник / За ред. А.М.Богущ. – К.: Вища шк., 2007. – 542 с.

3. Богуш А.М., Гавриш Н.В., Саприкіна О.В. Теорія і методика розвитку мовлення дітей раннього віку .- К.: Видавничий Дім «Слово», 2009. - 408 с.

4. Поніманська Т.І. Дошкільна педагогіка: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: "Академвидав", 2006. – 456 с.

5. Фребель Ф. «Будем жить для своих детей» / Ф.Фребель / сост., предисл. Л.М.Волобуева. – М.: Изд.дом «Карапуз», 2001. – 288 с.

О.Б. Полевикова

РЕЧЕВОЕ РАЗВИТИЕ РЕБЕНКА ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА В КОНТЕКСТЕ ПЕДАГОГИКИ ФРИДРИХА ФРЕБЕЛЯ

Автор статьи обосновывает специфику речевого развития детей дошкольного возраста в контексте педагогики Ф. Фребеля. Выделяет основные направления научно-практических разработок в области речевого развития и обучения языку детей на этапе дошкольного детства. Выясняет задачи развития речи, обоснованные немецким педагогом Ф. Фребелем.

Ключевые слова: речевое развитие, ребенок дошкольного возраста; педагогика Ф. Фребеля.

Olga Polyevikova

LANGUAGE DEVELOPMENT PRESCHOOL CHILD IN THE CONTEXT OF FRIEDRICH FROBELYA PEDAGOGY

The article substantiates the specific features of speech development of children in the context of pedagogy F. Frobelya. Extracts the main directions of scientific and practical developments in speech development and language training for children under school age. Finds problems with speech development, comprehensive German teacher F. Frobelem.

Keywords: speech development, preschool child; F. Frobelya pedagogy.

Відомості про автора

Полєвікова Ольга Борисівна – кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри дошкільної освіти Херсонського державного університету.